

UPRAVLJANJE UČIONICOM – METODE, KRITERIJUMI I PRIMER DOBRE PRAKSE U ŠKOLI ZA UČENIKE SA SMETNJAMA U RAZVOJU

UVOD

Definicije pojma upravljanja učionicom su različite, a obično se odnose na akcije koje nastavnici preduzimaju u svrsi uspostavljanja reda, uključivanja učenika u rad i podsticanja saradnje. Metode i strategije rukovođenja učionicom odlikuje kompleksnost koja proističe iz same analize učionice. Multidimenzionalnost, simultanosti i nemogućnost predviđanja različitih događaja u učionici za rezultat imaju upotrebu različitih strategija i metoda od strane nastavnika kako bi se nakon nepredviđenih situacija uspostavio red (Emmer & Stough, 2001). Upravljanje učionicom važan je element nastavnog časa i kao takav sastoji se od tri centralne komponente: maksimalna raspodela vremena za nastavu, raspored nastavnih aktivnosti kako bi se povećao akademski angažman i aktivno upravljanje ponašanjem učenika. Empirijski podaci potvrdili su da na samo upravljanje učionicom, osim instrukcija nastavnika, utiču i fizički raspored u učionici, ali i postupci i procedure dizajnirane da smanje neprikladno ponašanje (Simonsen et al., 2008). Postupci nastavnika u učionici imaju više uticaja na učeničko ponašanje nego školska politika koja se tiče kurikuluma, procene ili socijalizacija (Marzano & Marzano, 2003).

Deca sa smetnjama u razvoju i dalje pohađaju specijalne škole u koje se upućuju na osnovu odluke Komisije za razvrstavanje koja donosi odluku o vrsti i stepenu ometenosti i edukabilnosti. Potrebe dece sa smetnjama u razvoju su različite, a specijalni sistem je i dalje jedan jedini koji omogućava određenu programsku i kadrovsku opremljenost, kao i nastavna sredstva koja su prilagođena specifičnim potrebama ove dece (Lazor i sar., 2008).

---

¹ E-mail: tamara0712@live.com

Deca sa smetnjama u razvoju prolaze kroz iste razvojne faze kao i deca iz opšte populacije, a njihov razvoj se razlikuje više kvantitativno nego kvalitativno od opšteg razvoja i podeležu istim razvojnim zakonitostima (Maćešić-Petrović, 1998). Sa tim u vezi, iste metode obrazovanja i vaspitanja koje se koriste u redovnom sistemu, odgovarajuće su i za decu sa smetnjama u razvoju. Grupa dece sa smetnjama u razvoju svrstava se u grupu učenika sa visokim nivoom potreba u učionici, koju nastavnik treba da prepozna i kojoj prilikom rukovođenja učionicom treba da posveti više pažnje (Marzano & Marzano, 2003).

Istraživanje u ovom radu sprovedeno je sa ciljem utvrđivanja najčešće korišćenih strategija rukovođenja učionicom prilikom obrazovanja učenika sa smetnjama u razvoju. Imajući u vidu stavove nastavnika i učenika o korišćenju određenih metoda radi uspostavljanja kontrole nad učionicom, u diskusiji rezultata prikazani su i određeni primeri dobre prakse kada je u pitanju navedena tema.

METOD RADA

Uzorak

Uzorkom je obuhvaćeno 60 ispitanika podeljenih u dve jednake grupe. Prvu grupu čine učenici sa smetnjama u razvoju koji se trenutno nalaze na radnom osposobljavanju u Srednjoj zanatskoj školi u Beogradu, dok drugu grupu čine nastavnici koji predaju određene predmete ovim učenicima.

Uzorak je činilo ukupno N=30 nastavnika od čega je 25 nastavnika ženskog pola, dok je 5 nastavnika muškog pola.

Ispitani nastavnici svrstani su u dve grupe prema iskustvu koje imaju kada je u pitanju poznavanje smetnji u razvoju. Od ukupno N=30 nastavnika, 13 nastavnika se izjasnilo da je njihovo poznavanje smetnji u razvoju na visokom nivou, dok se 17 nastavnika izjasnilo da poseduje opšti nivo poznavanja različitih smetnji u razvoju.

Uzorak sačinjen od grupe nastavnika N=30, takođe je razvrstan u dve grupe prema profesionalnoj strukturi ispitanika. Ispitani uzorak čini 11 defektologa i 19 predmetnih nastavnika.

Od ukupnog broja ispitanih učenika N=30, 14 učenika je ženskog pola, dok je 16 učenika muškog pola.

Takođe, učenici su podeljeni u dve grupe prema iskustvu u poznavanju nastavnika i njihovog stila upravljanja učionicom. Od ukupno N=30 ispitanih učenika, 12 učenika je prethodno poznavalo nastavnike koji im predaju, dok 18 učenika nije prethodno poznavalo nastavnike.

Instrumenti i procedura

Najčešće korišćena vrsta strategija i metoda za uspostavljanje reda u učionici ispitana je upitnikom kreiranim za potrebe ovog istraživanja. Upitnik se sastoji od 6 subskala: Nivo nametanja, Očekivanja i posledice, Ocenjivanje, Asertivno ponašanje, Interesovanje za učenike i Komunikacija. U okviru svake subskale, nastavnici i učenici odlučuju se za jednu od pet tvrdnji koje najbolje opisuju nastavničko upravljanje učionicom.

Obrada podataka

Obrazovna struktura, pol i iskustvo kada je u pitanju poznavanje smetnji u razvoju ispitanih nastavnika prikazani su procentualno grafikonima, dok su najčešće korišćene strategije upravljanja učionicom prikazane brojčano u zavisnosti od distribucije i učestalosti korišćenja određenih metoda od strane nastavnika. Takođe, ovaj naučni rad dostavlja procentualne podatke o obrazovnoj strukturi i polu ispitanih učenika, kao i najčešće korišćenih strategija njihovih nastavnika kada je u pitanju upravljanje učionicom u različitim domenima kao što su nivo

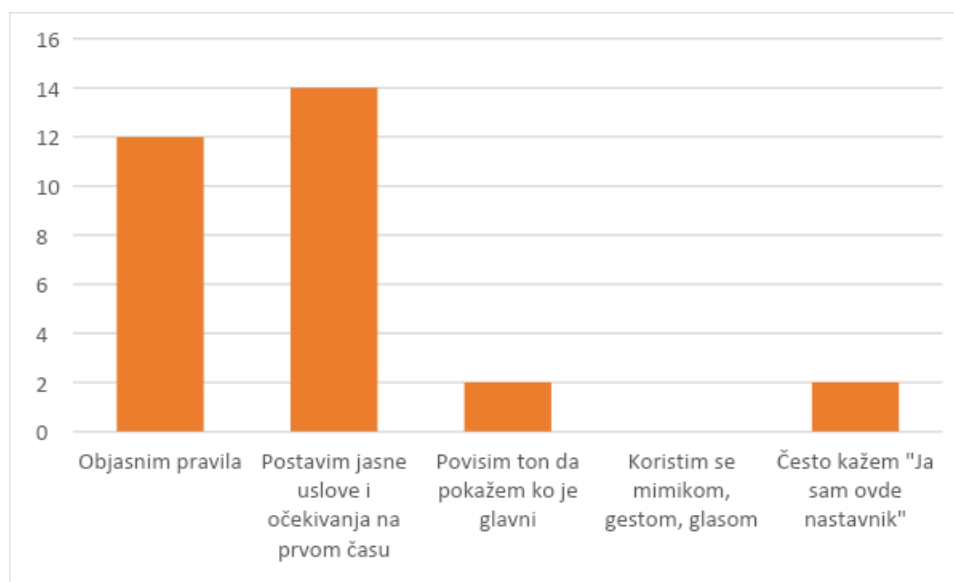
nametanja, očekivanja i posledice, ocenjivanje, asertivno ponašanje, interesovanje za učenike i komunikacija.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Nivo nametanja

Nivo nametanja od strane nastavnika neophodan je činioac zdravog odnosa između nastavnika i učenika. Iako je često korišćen u negativnom kontekstu, termin dominacija u ovom slučaju odnosi se na uspostavljanje jasne nastavničke uloge u učionici. Kada je nastavnik dominantan on ima svoju ulogu i svrhu, a učenici ga prate (Wubbels & Brekelmans, 2005).

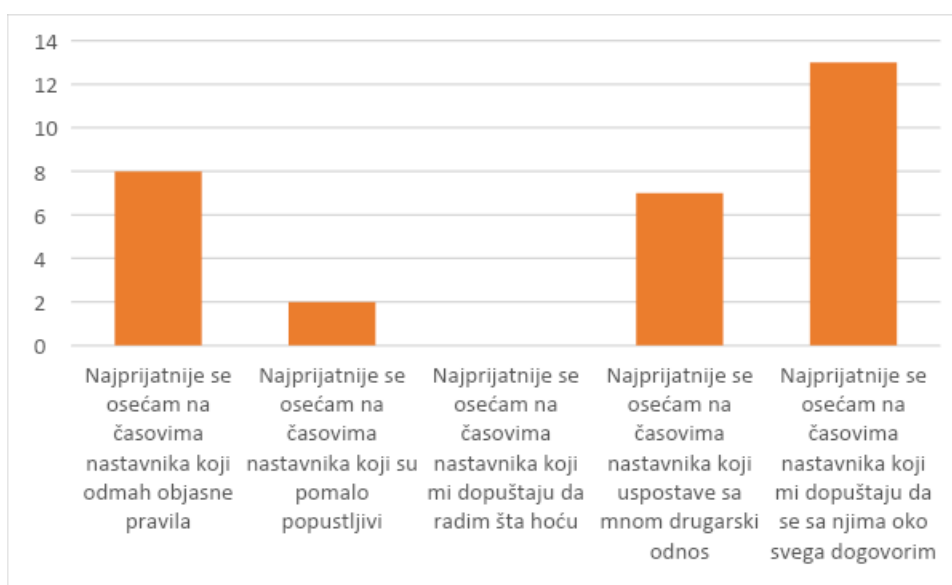
Analizom odgovora nastavnika na upitniku kreiranom za potrebe ovog istraživanja utvrđeno je da je najčešći vid nametanja učenicima upravo postavljanje jasnih uslova i očekivanja prilikom upoznavanja sa novim učenicima. Najčešće korišćena strategija uspostavljanja dominacije u učionici od strane nastavnika prikazana je sledećim grafikonom (Grafikon 1.).

Grafikon 1. – Najčešće korišćena strategija uspostavljanja dominacije od strane nastavnika

Sa druge strane, učenici se u većoj meri osećaju sigurnije i preferiraju nastavnike koji su više strogi nego permissivni (Wubbels & Brekelmans, 2005).

Analizom odgovora učenika na skali za procenu poželjnog nivoa nametanja od strane nastavnika, utvrđeno je da se učenici najprijetnije osećaju na časovima nastavnika kod kojih je sve podležno dogovoru. Tip nivoa nametanja od strane nastavnika koji odgovara učenicima prikazan je sledećim grafikonom (Grafikon 2.).

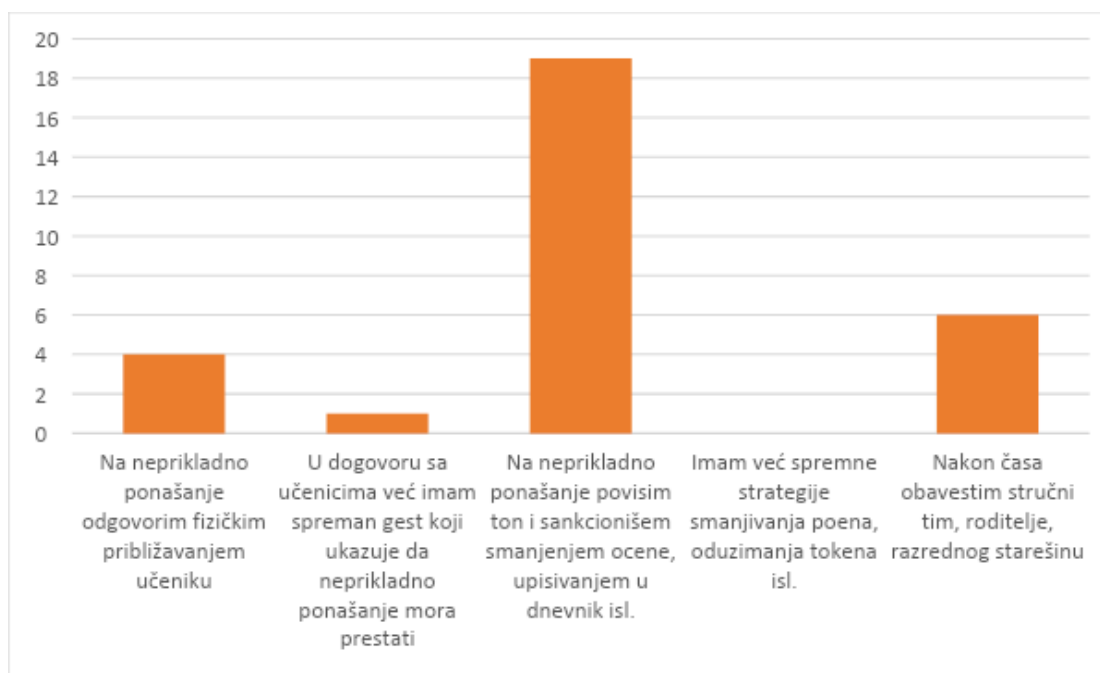
Grafikon 2. – Tip dominacije od strane nastavnika koji najviše odgovara učenicima

Očekivanja i posledice

Nakon što su uspostavili određeni nivo dominacije, nastavnici određuju pravila ponašanja na času i svoja očekivanja, kao i posledice koje slede ukoliko se učenici ne pridržavaju

postavljenih pravila. Delovi časa u kojima se najčešće ispoljava neprikladno ponašanje učenika su upravo i domeni u kojima je neophodno postavljanje pravila poput grupnog rada, podele materijala, početka i kraja radnog dana. Istraživanja pokazuju da su najbolji načini održavanja discipline u toku navedenih delova radnog dana ili nastavnog časa upravo korišćenje različitih gestova ili mimike, nagrađivanje poželjnog ponašanja različitim sredstvima i kažnjavanje grupe zbog nepoželjnog ponašanja njenog člana (Evertson & Harris, 1992).

Kada se susretnu sa nepoželjnim ponašanjem nastavnici najčešće pribegavaju strategiji sankcionisanja učenika ili razgovora sa stručnim timom škole i roditeljima učenika. Tip strategije koju nastavnici uključeni u ovo istraživanje najčešće koriste, a potvrđen je odgovorima od strane učenika prikazan je sledećim grafikonom (Grafikon 3.).

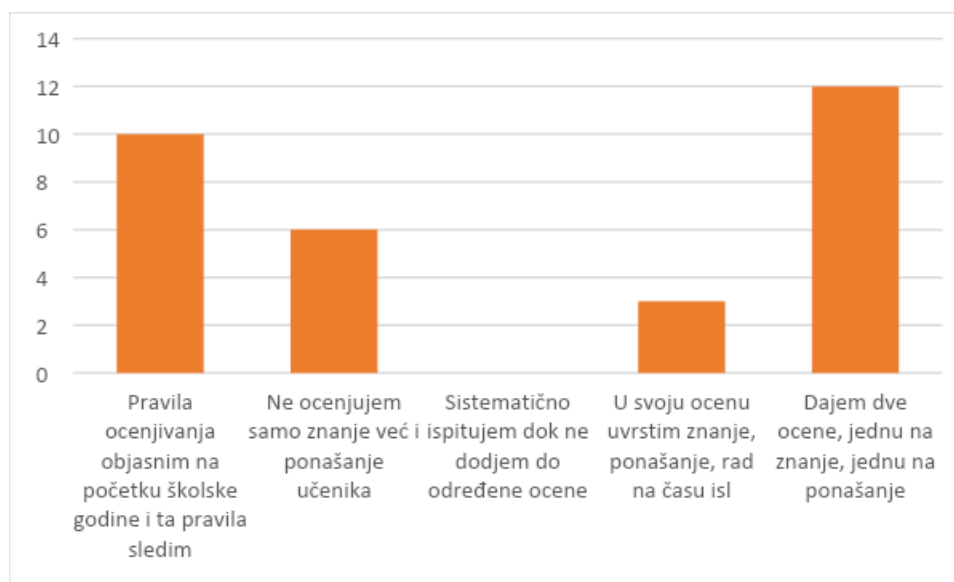

Grafikon 3. – Tip strategije za koju se nastavnici najčešće opredeljuju kada se susretnu sa neprikladnim ponašanjem na času

Ocenjivanje

Upravljanje učionicom se u današnje vreme često povezuje sa ocenjivanjem. Nastavnici koji koriste povišen ton kao reakciju na neprikladno ponašanje, često u disciplinske strategije uvrštavaju i smanjivanje ocene, upisivanje nedovoljne ocene u dnevnik ili ocenjivanje ponašanja umesto znanja. Učenici najčešće preferiraju one nastavnike koji imaju sistem ocenjivanja znanja sa jedne strane i razrađen sistem reagovanja na neprikladno ponašanje sa druge strane (Marzano & Marzano, 2003).

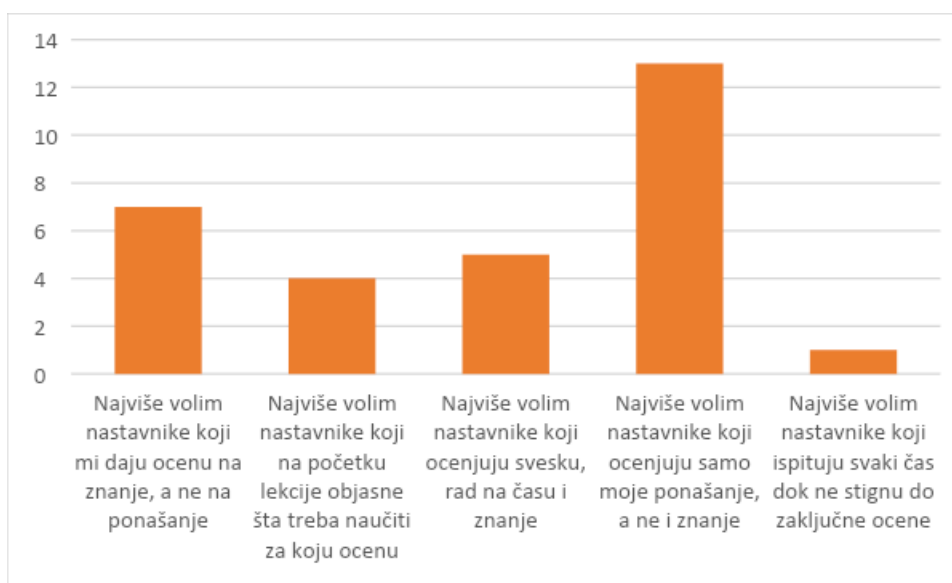
Analiza odgovora nastavnika u ovom istraživanju ukazala je da nastavnici najčešće učenicima smanjuju ocenu dobijenu ispitivanjem kako bi kaznili učenikovo nepoželjno ponašanje, takođe i da učenici često dobijaju dve ocene jednu na znanje, a jednu na ponašanje. Tip ocenjivanja u svrsi uspostavljanja reda u učionici koji nastavnici uključeni u ovo istraživanje najčešće koriste prikazan je grafikonom u daljem tekstu (Grafikon 4.).

Grafikon 4. – Tip strategije ocenjivanja za koji se nastavnici najčešće opredeljuju

Iako raniji radovi na ovu temu ukazuju na činjenicu da učenici preferiraju nastavnike koji daju ocene na znanje i ponašanje posebno, ovo istraživanje pokazalo je da učenicima sa smetnjama u razvoju ipak najviše odgovara tip sistematičnog ispitivanja kojim se svakako

prevazilazi kampanjski tip učenja i olakšava se spremanje lekcija. Tip strategije ocenjivanja koji najviše preferiraju ispitanici prikazan je Grafikonom 5.

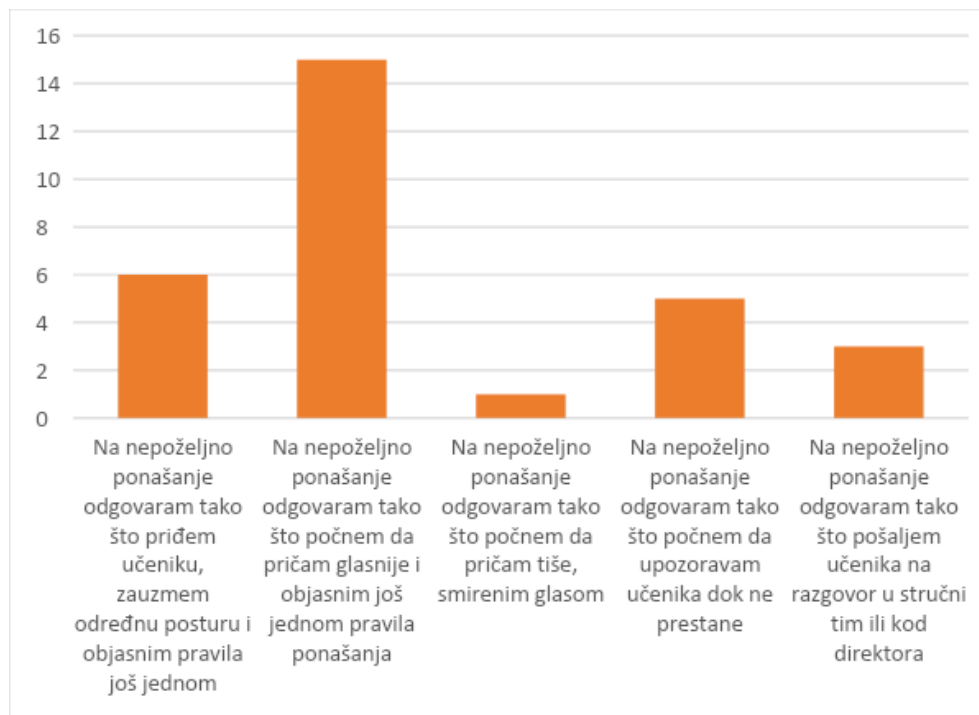
Grafikon 5. – Tip strategije ocenjivanja koji učenici preferiraju

Asertivno ponašanje

Asertivno ponašanje je još jedan od načina kojim nastavnici mogu da zauzmu određeni stav prema neprihvatljivom ponašanju u učionici. Asertivno ponašanje objašnjava se kao mogućnost osobe da zauzme svoj stav na način koji drugima onemogućava da ga ignorišu. Kada je u pitanju asertivno ponašanje nastavnika korišćeno u svrhu upravljanja učionicom postoji nekoliko načina na koje nastavnik može da zauzme svoj stav. U asertivno ponašanje u ovom slučaju spadaju govor tela i zauzimanje posture, prilagođavanje tona govora koji ne treba da odudara od prosečnog tona korišćenog prilikom predavanja lekcije i insistiranje na poštovanju pravila (Marzano et. al, 2003).

Upitnikom kreiranim za potrebe ovog istraživanja predviđeno je pet tvrdnji o asertivnom ponašanju kojim se nastavnik koristi u slučaju da se susretne sa neprihvatljivim ponašanjem od strane učenika. Analizom odgovora nastavnika i učenika utvrđeno je da se nastavnici najčešće opredeljuju za strategiju glasnijeg govora i podsećanja na pravila ponašanja koja važe u učionici.

Najčešće korišćen tip strategije od strane nastavnika koji su učestvovali u ovom istraživanju prikazan je sledećim grafikonom (Grafikon 6.).

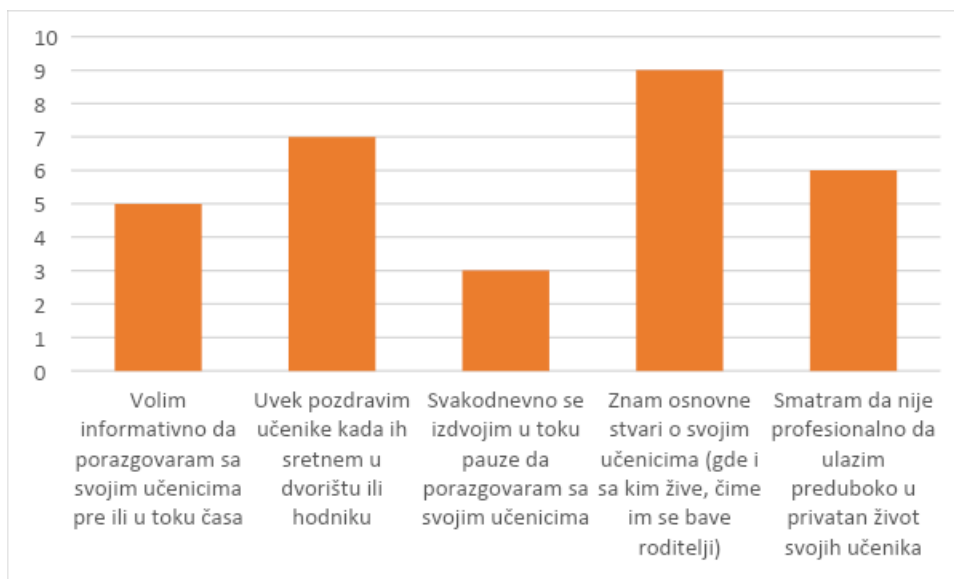

Grafikon 6. – Tip asertivnog ponašanja korišćenog od strane nastavnika

Interesovanje za učenike

Najbolji način komunikacije sa učenicima je pokazivanje interesovanja za njih. Kada nastavnik pokaže interesovanje za događaje u životu svojih učenika, on ostvaruje posebni vid saradnje. Istraživanja pokazuju da sa učenicima najmanje komuniciraju nastavnici koji rade u srednjim školama, što se dovodi u vezu sa velikim brojem učenika sa kojim se predmetni nastavnici susreću svakog dana. Međutim, kako i najmanje pokazivanje interesovanja ide u prilog gradnji pozitivnog odnosa sa učenicima, noviji radovi na ovu temu ističu određene strategije koji svaki nastavnik ima vremena da sprovede, poput pozdravljanja učenika imenom na hodniku ili prilikom ulaska u učionicu (McCombs & Whisler, 1997).

Ovo istraživanje ukazalo je na činjenicu da nastavnici najčešće znaju samo osnovne stvari, kao i da smatraju da nije profesionalno da produbljuju odnos ulazeći u privatne stvari svojih učenika što je i prikazano Grafikonom 7.

Grafikon 7. – Najčešće korišćen način pokazivanja interesovanja za učenike

Učenici sa druge strane, najviše preferiraju nastavnike koji svakodnevno izdvoje vreme da ih pozdrave i porazgovaraju sa njima o životnim događajima, prijateljskim i ljubavnim vezama. Preferirani tip pokazivanja interesovanja prikazan je grafikonom koji sledi (Grafikon 8.).

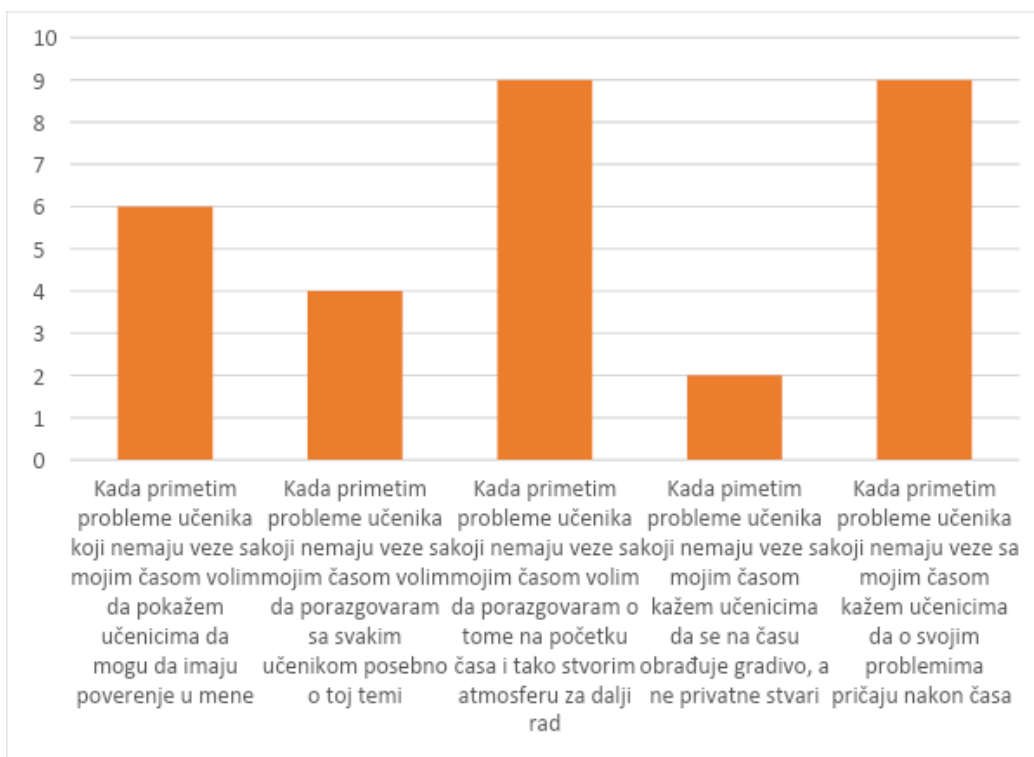

Grafikon 8.- Način pokazivanja interesovanja od strane nastavnika koji učenici preferiraju

Komunikacija

Neprihvatljivo ponašanje u učionici najčešće je rezultat događaja sa odmora, prethodnih časova ili događanja kod kuće. Uzevši prethodno navedeno u obzir jedini način da preduhitrimo neprihvatljivo ponašanje na svom času je upravo komunikacija sa učenicima. Istraživanja pokazuju da se oblici nepoželjnog ponašanja na času umanjuju ukoliko na početku časa učenicima pružimo mogućnost da porazgovaraju o svojim problemima (MacSuga & Simonsen, 2011).

Ispitivajući vid komunikacije sa učenicima tokom časa, ovo istraživanje iznosi podatak da nastavnici najčešće odlažu potrebu učenika za razgovorom o spornoj temi i razlogu nervoze, ostavljajući ga za diskusiju nakon časa ili obrađenog gradiva. Takođe, analizom odgovora učenika donet je zaključak da učenici najčešće sami rešavaju svoje probleme u toku ili nakon časa, ali i da isti problemi ne ulaze u temu časa. Izbor nastavnika o tipu strategije korišćene kada su u pitanju učenički problemi prikazan je sledećim grafikonom (Grafikon 9.).

Grafikon 9. – Tip komunikacije sa učenicima izabran od strane nastavnika

Ovo istraživanje imalo je za cilj da proceni najčešće korišćene strategije upravljanja učionicom u različitim domenima. Svaki od domena uspostavljanja reda u učionici uvršten u upitnik kreiran za potrebe ovog istraživanja, u ranijim istraživanjima na ovu temu pokazao se kao značajni deo svake nastavničke strategije.

Nastavnici uključeni u ovo istraživanje najčešće koriste visoko asertivne strategije kada se susretnu sa nepoželjnim ponašanjem učenika na času, poput vikanja, ponavljanja pravila ili zauzimanja određene posture. Navedeno se uz manjak interesovanja za učeničke privatne probleme i smanjenu komunikaciju sa učenicima pokazalo kao najmanje efektivan vid upravljanja učionicom. Prema navodima Marzana (Marzano & Marazano, 2008), ključna stavka uspostavljanja reda u učionici je upravo odnos između nastavnika i učenika koji ne treba prepustiti slučaju.

Povišen ton i perzistivno ponavljanje postavljenih pravila su se za razliku od smirenog tona i zauzimanja prijateljskog stava pokazale kao neefektivne strategije u cilju smanjenja neprihvatljivog ponašanja (MacSuga & Simonsen, 2011). Dve bazične i svakodnevno korišćene strategije nastavnika kada se susretnu sa neprihvatljivim ponašanjem na času, poput vikanja ili

izbacivanja sa časa, treba zameniti manje asertivnim strategijama koje će umesto trenutnog gašenja neprihvatljivog ponašanja dovesti do toga da ovakav vid ponašanja u potpunosti iščezne.

PRAKTIČNE IMPLIKACIJE RAZLIČITIH STRATEGIJA UPRAVLJANJA UČIONICOM

PRIMER DOBRE PRAKSE

Izuzev iznetih teorijskih pretpostavki o najmanje i najviše efikasnim načinima uspostavljanja reda u učionici, ovaj rad iznosi i primer dobre prakse kada je u pitanju upravljanje učionicom u kojoj se nalaze učenici sa smetnjama u razvoju i različitim problemima u ponašanju. Kada se susretnemo sa određenom grupom učenika koja pokazuje različite probleme u ponašanju poput agresivnosti, anksioznosti ili poremećaja pažnje, susrećemo se takođe i sa mnogo stresa. Efektivan način uspostavljanja reda u učionici pored učenika koji prave mnogo buke ili pokazuju znake neprilagođenog ponašanja jeste korišćenje jednostavnih i davno zaboravljene i zamenjene strategije koja će biti objašnjena u daljem tekstu.

MacSuga i Simonsen (MacSuga & Simonsen, 2011) ukazuju na određene korake kojih svaki nastavnik treba da se drži kada je u pitanju upravljanje učionicom, počevši od pozdravljanja učenika na početku časa. Razgovor sa učenicima na početku časa je vrlo efektivna i često zaboravljana strategija uspostavljanja reda u učionici. Određene grupe učenika dolaze na časove uznemirene, glasni su, guraju se ili smeju, razgovarali su ili se svadjali na pauzi, došli sa drugog časa ljuti ili slično, a najveća greška nastavnika jeste uvođenje takve grupe u učionicu. Sa psihološke tačke gledišta, ukoliko uvedemo jednu takvu uznemirenu grupu u svoju učionicu, učenici ulaze pod svojim uslovima, nastavljaju svoju priču i unutar učionice i nastaje disbalans u autoritetu. Mnogi nastavnici smatraju da se upravljanje učionicom odvija unutar same učionice, međutim, upravljanje učionicom započinje upravo izvan same učionice. Izvan učionice gradimo odnose sa učenicima, pokazujemo interesovanje za njihov privatan život, ali takođe postavljamo uslove rada i namećemo svoj autoritet čime obuhvatamo sve domene efektivnog upravljanja učionicom prikazane u ovom radu.

Način na koji razgovaramo sa učenicima pre nego što otključamo svoju učionicu takođe igra veliku ulogu u izgradnji odnosa sa njima. Najefektivna strategija usmeravanja učeničke pažnje na ulazak u učionicu jeste upravo komunikacija. Nastavnik je taj koji pre ulaska u učionicu treba da porazgovara sa svakim učenikom ili prokomentariše svakog učenika u pozitivnom svetlu. Razgovor sa učenicima prilikom ulaska u učionicu treba započinjati nekonfrontacijskim izjavama. Najčešća greška nastavnika, kao što je i prikazano u ovom istraživanju, upravo i jeste stalno potenciranje neprihvatljivog ponašanja. Umesto isticanja grešaka učenika i podsećanja na postavljena pravila, uvek se treba osvrnuti na pozitivno ponašanje koje primetimo kod određenog učenika. Korišćenjem nekonfrontacijskih izjava podstičemo pozitivno ponašanje u najvećoj meri. Kada je privukao pažnju, nastavnik ispred učionice treba ukratko da izloži predviđene aktivnosti za taj čas, nakon čega su učenici spremni za ulazak u učionicu. U početnim fazama uspostavljanja dominacije u onom vidu objašnjenom u prethodnom tekstu, nastavnik je taj koji pravi raspored sedenja učenika i redosled ulaženja učenika u učionicu.

Kako je prikazano ovim radom, učenici se najprijetnije osećaju na časovima nastavnika koji informativno razgovaraju sa njima, posvećuju im pažnju, ocenjuju sukcesivno i imaju jasna pravila. Sa druge strane, učenici najčešće bojkotuju upravo časove nastavnika koje ne poštuju. Poštovanje između učenika i nastavnika dovodi i do saradnje, a nemoguće je ukoliko nisu ispunjeni svi preduslovi ispitani u ovom radu.

ZAKLJUČAK

Sumirajući rezultate procene najčešće korišćenog tipa strategija upravljanja učionicom možemo zaključiti da:

Nivo nametanja od strane nastavnika, jasna očekivanja i posledice, sukcesivno ocenjivanje, manje asertivne strategije, interesovanje za učenike i neformalna komunikacija sa njima imaju veliku ulogu prilikom upravljanja učionicom.

Nastavnici najčešće koriste visoko asertivne strategije upravljanja učionicom poput vikanja, izbacivanja sa časa, razgovora sa roditeljem, direktorom, stručnim timom ili davanja ocene na ponašanje.

Učenici se najprjatnije osećaju na časovima nastavnika koji koriste metodu sukcesivnog ocenjivanja, postavljaju jasna pravila i pokazuju interesovanje za njihove privatne aktivnosti.

Dobra praksa je pokazala da se upravljanje učionicom odvija izvan, a ne unutar učionice i kroz korišćenje neformalnog razgovora i nekonfrotacijskih izjava.